ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 12, številka 1-2, julij 2008 · ISSN 1408-2969

EPISTEMOLOGIJA IN KOZMOLOGIJA

Boran Berčić

Relativizem

prevedel Božidar Kante

Filozofska fakulteta Univerze na Reki

Citiranje: Boran Berčić, »Relativizem«, *Analiza: časopis za kritično misel* 12, št. 1-2 (2008): 35–45.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je izvirna tiskarska datoteka številke, ki ji je bil leta 2026 dodan ta naslovni list. Strani in prelomi ustrezajo tiskani izdaji.

Boran Berčić
Filozofska fakulteta Univerze na Reki
Prevedel Božidar Kante

Relativizem

V tem članku avtor kritično preučuje tezo o relativizmu. Želi pokazati, da primeri, ki domnevno podpirajo relativizem, relativizma kot normativne teze o resnici, vednosti in moralnih normah dejansko ne podpirajo; ti primeri prej podpirajo šibkejšo tezo o opisni relativnosti. Čeprav lahko soglašamo, da *je* naša vednost v določeni meri relativna, je dejansko zanimivo vprašanje, ali bi *morala biti* relativna. Primerjamo več različnih odzivov na dejstveno relativnost: realističnega, relativističnega, skeptičnega in dogmatskega. Avtor si prizadeva pokazati, da je realistični odziv edini ustrezni odziv.

Ključne besede: relativizem, skepticizem, realizem, dogmatizem, vednost, protirealizem, normativnost, moralnost.

Relativizem je gledišče, da naša vednost *je* in *bi morala* biti relativna. Posledica tega je, da je resnica relativna, relativna pa je tudi sama realnost, saj jo tvori naša vednost. To gledišče je radikalno in zmotno. Utegne imeti tudi intelektualno uničujoče posledice, ker nudi plodna tla za *intelektualno samozadovoljstvo*, saj vsako prepričanje lahko postane ravno tako resnično kot katerokoli drugo. Če smo mi prepričani, da *p* in so oni prepričani, da *ne-p*, nas ni bi smelo skrbeti. Ne moremo in nam ni treba dokazati, da imamo prav mi, oni pa so v zmoti. Niti nam ne morejo oni dokazati, da smo v zmoti mi in da imajo oni prav. Čeprav smo prepričani, da *p* in so oni prepričani, da *ne-p*, imamo prav mi ravno toliko kot oni. Bilo bi preprosto zmotno, če bi skušali ugotoviti, ali velja *p* ali *ne-p*. Ni potrebno in ni mogoče, da bi poskušali ugotoviti, kdo ima prav in kdo je v zmoti (Berčić, 1995: 51–75).

Vendar se zdi, da so razlogi za relativizem močni in privlačni. To so primeri, ki očitno podpirajo trditev, da *je resnica v očeh opazovalca*. Vprašanje pa je, ali ti razlogi dejansko podpirajo tezo o relativizmu. Moja priljubljena ponazoritev te teze o relativizmu je film *Rašamon* Akire Kurosawe iz leta 1950.[1] Kaj se zgodi v filmu? V gozdu razbojnik Tajomaru napade moža Takehira in ženo Masako, ki potujeta skoz gozd. V dve dejstvi ne dvomimo: mož Takehiro je na koncu

[1] Scenarij Akire Kurosawe in Shinobuja Hashimota je objavljen v Donald Richie (ur.), *Rashomon – a film by Akira Kurosawa*, Grove Press, New York, 1969.

mrtev, razbojnik Tajomaru pa ima spolni odnos z ženo Masako, vendar pa ne vemo, kako so se te stvari zgodile. V filmu nam šest likov (drvar, duhovnik, razbojnik Tajomaru, žena Masako, mož Takehiro, ki govori skozi medij, ker je mrtev, in spet drvar, ker spremeni svojo zgodbo) pove šest različnih zgodb; isti dogodek so videli na šest različnih načinov. Mož torej trdi, da je razbojnik posilil njegovo ženo, medtem ko razbojnik trdi, da je ženo zapeljal. Torej ne vemo ali je razbojnik Tajomaru Masako posilil ali zapeljal. Ne vemo tudi, kdo je ubil moža: razbojnik, žena ali pa je storil samomor? Vprašanje je potemtakem, kakšen nauk lahko potegnemo iz tega. Naravno smo nagnjeni k sklepu, da je resnična zgolj ena zgodba in da liki lažejo, da bi zaščitili svojo čast in interes ali vsaj, da njihov interes in občutek za čast izkrivljata njihovo zaznavanje realnega dogodka. Relativist bo kajpada izpeljal veliko močnejši sklep: da nima smisla poskušati ugotoviti, kaj se je dejansko zgodilo neodvisno od zaznavanja kateregakoli lika, da je ideja o realnosti, ki je neodvisna od duha, nesmiselna in da so – kot posledica tega – vse te različne zgodbe v enaki meri resnične. Tu je očitno, vsaj meni, da je tisto, kar imamo tu, en in isti dogodek, ki se je zgodil, kakor se je zgodil, neodvisno od tega, kako ga je kdo videl. Ta dogodek naredi, da je največ ena zgodba resnična, vse druge pa so zmotne. Če je res, da je Tajomaru zapeljal Masako, potem ni res, da jo je posilil, in obratno. Če je res, da je Tajomaru ubil Takehiro, potem ni res, da je Takehiro ubil samega sebe ali da ga je ubila Masako itn.

Druga umetniška mojstrovina, ki je zanimiva za tezo o relativizmi, je drama T. S. Eliota *Umor v katedrali* iz leta 1935. Bistvena napetost v tej drami je spopad med posvetno in božjo pravičnostjo. Kralj Henrik II. ne priznava papeževe oblasti. Thomas Becket, nadškof iz Canterburyja, je papežu zvest. Zato leta 1170 vojaki, ki jih pošlje kralj (štirje vitezi), ubijejo škofa. Čeprav je nadškof pričakoval njihov prihod, se ni premislil niti umaknil. Vojaki so storili tisto, kar so morali storiti, nadškof pa je naredil tisto, kar je moral narediti. Vojaki so – gledano z njihovega gledišča – imeli prav, nadškof pa ni imel prav, če pa gledamo z gledišča nadškofa, je imel prav on, vojaki pa ne. Če gledamo z nerelativističnega gledišča, je vprašanje potemtakem, kdo

ima prav in kdo se moti, vojaki ali nadškof? V tem odzivu je kajpada molčeča domneva, da ima zgolj ena stran prav, medtem ko se mora druga motiti. Nihče ne pravi, da se je očitno in zlahka odločiti, kdo ima prav in kdo ne, saj imata obe strani dobre razloge za svoji odločitvi, vendar mora imeti na koncu ena stran prav, druga pa ne. Relativist zavrača tako sklepanje in dokazuje, da ni nobenih dejstvenih stanj, ki bi povzročila, da ima ena stran prav, druga pa je v zmoti. Prepričan je, da taka situacija kaže natanko to, da ni nobenih absolutnih in univerzalnih meril za prav in narobe, temveč da sta prav in narobe prej odvisna od oseb, njihovih vrednot, položajev in vlog, ki jih imajo v družbi itn. Posledica tega je, da imata v tej situaciji obe strani prav. Bodite pozorni, relativist ni zavezan trditvi, da ima vsakdo prav ne glede na to, kaj in zakaj on/ona delata in o čem sta on/ona prepričana. Nekdo ima prav po svojih lastnih merilih, če upošteva vsa relevantna dejstva, razloge v skladu z najboljšimi dostopnimi merili, razloge v skladu z množico sprejetih vrednosti itn. Ker je v tem položaju kralj Henrik II. ustrezno presodil o svoji odločitvi – ravno tako kot je to storil nadškof Thomas Becket – imata oba prav. Kljub temu pa ostaja nerelativist zavezan gledišču, da vsaj en od njiju nima prav ne glede na to, kako zapletena je situacija in kako težko je ugotoviti, kdo nima prav. Spopad med božjo in posvetno pravičnostjo utegne biti v nekaterih okoliščinah, kjer so protagonisti bistveno povezani s svojimi družbenimi vlogami in vkopani v svoje družbene položaje, kot so v tej drami, nerazrešljiv. Ta spopad dolžnosti je kajpada v načelu razrešljiv, kot je razrešljiv vsakršen drug spopad dolžnosti. Četudi bi obstajali nerazrešljivi spopadi dolžnosti, to ne kaže, da je relativizem resničen, saj se nerazrešljivi moralni spopadi lahko ravno tako pojavijo znotraj univerzalističnega etičnega okvirja.

Dobro znana ponazoritev teze o relativizmu je zgodba o petih slepcih in slonu. Ker so slepi, se dotaknejo slona, da bi ugotovili, čemu je podoben. Prvi slepec se dotakne repa in sklene, da je slon podoben kači, drugi slepec se dotakne slonove noge in sklene, da je slon podoben drevesu itn. Po relativistovem mnenju smo v načelu v enakem položaju kot slepci; naša vednost o svetu je delna, omejena in odvisna od okoliščin. Ravno tako kot si slepec ne bo nikoli izoblikoval ene in objektivne slike slona, si mi ne bomo nikoli izoblikovali ene in objektivne slike sveta. Vredno je opozoriti, da se relativistično razumevanje te situacije razlikuje od relativističnega razumevanja primera *Rašamon*. V primeru slepca *obstaja* zunajmentalna bitnost v svetu z vsemi svojimi lastnostmi, ki so neodvisne od duha. V tem primeru relativist ne zanika njene zunajmentalne eksistence, temveč prej dokazuje, da naše kognitivne zmožnosti v načelu niso dovolj za popolno in objektivno spoznanje zunanjega sveta. Tu je relativizem razumljen kot posledica omejitev naših kognitivnih zmožnosti.[2] Po drugi strani pa utegne biti relativist, kot smo videli v primeru *Rašomona*, v skušnjavi, da bi postavil celo močnejšo trditev – trditev, da *ni nobene* realnosti, ki bi bila popolnoma neodvisna od duha, vendar pa objekte našega spoznavan-

[2] Zdi se, da dobro znana relativista v filozofiji znanosti Kuhn in Hanson dejansko nihata med šibkejšo in močnejšo obliko relativizma; včasih se opirata na realne ali domnevne omejitve našega spoznavanja, medtem ko se včasih zdi, da dokazujeta v prid močnejše teze, opirajoč se na protirealistične intuicije.

ja vselej vsaj delno tvori dejanje našega spoznavanja. *Prva in šibkejša oblika relativizma* se torej opira na naše spoznavne omejitve, medtem ko se *druga in močnejša različica relativizma* opira na protirealistično intuicijo, da ni nobenega dejstvenega stanja, ki bi odločilo, kdo ima prav in kdo ne. Kot bomo videli kasneje, je šibkejša oblika relativizma dejansko bližja *skepticizmu* kot močnejši obliki relativizma. Prepričanja slepcev o slonu so namreč dejansko vsa *neresnična*, ker obstaja od duha neodvisen slon, ki jih naredi za neresnična. Po drugi strani pa je bistven znak relativizma trditev, da utegnejo biti nasprotujoča si prepričanja resnična. Torej se zdi, da analogija s slepcem in slonom dejansko podpira skepticizem, ne pa relativizma. Ljudje z nerelativističnimi intuicijami bodo kajpada preprosto zavrnili relativistični sklep iz primera s slepcem. Slepec lahko izmenja informacijo in postopno sklepa, čemu je podoben slon. Zdi se, da se relativist tu opira na neupravičen pesimizem o naših spoznavnih zmožnostih. Lahko bi celo rekli, da je analogija s slepcem dejansko *reductio ad absurdum* relativizma. Slepec si lahko kljub svojim omejitvam izoblikuje ena samo in resnično sliko slona, tako kot si mi kljub svojim omejitvam lahko izoblikujemo eno samo in resnično sliko realnosti.

Antični skeptiki so se v veliki meri opirali na relativzem vednosti. Relativizem vednosti je bil dejansko njihovo glavno oporišče. Sekst Empirik v *The Outlines of Pyrrhonism* našteje slavnih deset Anezidemejevih tropov; vsi se opirajo na relativnost vednosti (Sextus Empiricus, 1976). Naj jih omenimo le nekaj: različne živali imajo različne oči in ušesa, zato verjetno zaznavajo svet na različne načine; različni čuti dajejo različne in vzajemno izključujoče se podatke; stvari izgledajo drugače, ko spimo in ko smo budni; stvari izgledajo drugače, če jih gledamo z drugačne perspektive in razdalje; stvari izgledajo drugače, ko jih vidimo v različnih medijih; incest je dovoljen v Perziji in prepovedan v Grčiji itn. (Sextus Empiricus, 1976: 13. in 14. pogl.). Skeptiki iz teh primerov seveda niso izpeljali relativističnega sklepa, temveč sklep, da se moramo vzdržati sodb glede teh zadev, to je, da ne moremo vedeti. Oklepali so se realistične domneve, da dve nasprotujoči si prepričanji ne moreta biti obe resnični zato, ker obstaja od duha neodvisni nosilec resnice, ki naredi eno od prepričanj za resnično, drugo pa za neresnično. Poanta skeptika ni, da sta lahko obe prepričanji resnični, njegova poanta je, da je lahko resnično le eno prepričanje, vendar ne moremo nikoli ugotoviti, katero je resnično.

V vsaki razpravi o relativizmu je skrajno pomembno, da naredimo skrben razloček med *opisno* in *normativno* sestavino tega gledišča. Ta razloček je razloček med trditvijo, da obstajajo razlike v prepričanjih, in trditvijo, da *bi morale* obstajati razlike v prepričanjih. Ali razloček med trditvijo, da naša prepričanja določajo naša kultura, interesi, navade, izobrazba itn., in trditvijo, da bi naša prepričanja *morala biti* določena z našo kulturo, interesi, navadami, izobrazbo itn. Opisni relativizem je torej trditev, da *je* naša vednost relativna, medtem ko je normativna sestavina trditev, da *bi* naša vednost *morala biti* relativna. Naša vednost *je* v določeni meri dejansko relativna, toda pravo vprašanje je, ali *bi morala biti* relativna. Vprašanje je torej, ali bi morali dejavnike, ki naredijo našo vednost za relativno, sprejeti za normalen del procesa oblikovanja prepričanj ali pa bi jih morali zavrniti kot nekaj, kar moti ta proces. Lahko

rečemo, da je vprašanje, ali je treba na idole Francisa Bacona (idole plemena, jame, trga, gledališča) gledati kot na naravni in neizogibni del procesa oblikovanja pravilnega prepričanja ali kot na nekaj, česar se moramo znebiti (Bacon, 1620: §38-62). Čeprav tako relativisti kot nerelativisti sprejemajo opisni relativizem, se v bistvu razhajajo glede normativne sestavine. Nerelativisti so prepričani, da lahko in da bi morali preseči relativnost vednosti, medtem ko so relativisti prepričani, da je ne moremo in da je ne bi smeli preseči. To velja za teoretična prepričanja o načinu, kakšen je svet, kot tudi za praktična prepričanja o tem, kaj bi morali storiti.

Ko smo soočeni z razlikami v prepričanjih, se lahko odzovemo na več različnih načinov. V situaciji, kjer smo mi prepričani, da *p*, oni pa, da *ne-p*, naravno vprašamo, *kdo ima prav in kdo je v zmoti*. V načelu obstajajo štirje možni odgovori: *dogmatizem* je gledišče, da imamo prav mi; *realizem* je gledišče, da ima lahko prav zgolj ena stran; *skepticizem* je gledišče, da nihče ne more imeti prav, *relativizem* pa je gledišče, da lahko imamo oboji prav! Če jih izrazimo v obliki deduktivnega sklepanja, so možni odzivi na dejstveno relativnost vednosti naslednji:

Dogmatizem

P1: Mi smo prepričani, da *p*.

P2: Oni so prepričani, da *ne-p*.

S: Torej *p* zato, ker smo o njem prepričani mi! Mi imamo prav zato, ker smo mi mi, oni pa nimajo prav zato, ker se z nami ne strinjajo!

Realizem

P1: Mi smo prepričani, da *p*.

P2: Oni so prepričani, da *ne-p*.

P3: Bodisi *p* bodisi *ne-p*. Obstaja dejstveno stanje, ki odloči, ali *p* ali *ne-p*.

P4: Mi imamo objektivno merilo za določitev, ali *p* ali *ne-p*, to je, za določitev, kdo ima prav in kdo je v zmoti.

S: Torej moramo ugotoviti, kdo ima prav in kdo je v zmoti in sprejeti resnično prepričanje!

Skepticizem

P1: Mi smo prepričani, da *p*.

P2: Oni so prepričani, da *ne-p*.

P3: Bodisi *p* bodisi *ne-p*. Obstaja dejstveno stanje, ki odloči, ali *p* ali *ne-p*.

P4: Ni nobenega objektivnega merila za odločitev, kdo ima prav in kdo je v zmoti.

S: Torej, čeprav ima ena stran prav, ne bomo nikoli ugotovili, kdo ima prav in kdo je v zmoti. Torej se moramo vzdržati sodbe, ne bi smeli biti prepričani niti o *p* niti o *ne-p*.

Relativizem

P1: Mi smo prepričani, da *p*.

P2: Oni so prepričani, da *ne-p*.

P3: Ni nobenega dejstvenega stanja, ki odloči, ali *p* ali *ne-p*.

P4: Torej ne more biti nobenega objektivnega merila za odločitev, ali *p* ali *ne-p*, to je za odločitev, kdo ima prav in kdo je v zmoti.

S: Torej lahko imamo oboji prav. Mi lahko imamo prav v skladu z našimi merili oni pa lahko imajo prav v skladu z njihovimi merili. Za nas je resnica, da *p*, medtem ko je zanje resnica, da *ne-p*.

Če primerjamo ta različna sklepanja, lahko vidimo, zakaj je protirealizem bistveni del relativizma. Protirealizem je v bistvu gledišče, da ne obstaja nič takega kot od duha neodvisna realnost. To je, protirealizem je gledišče, da način, kako stvari so, pomeni način, kakšne se nam stvari zdijo. Ideja o realnosti, kakršna ta je, neodvisno od tega, kako jo kdorkoli vidi, ni konsistentna ali pa je nekoristna. S P3 si realizem in skepticizem delita realistično domnevo, da obstaja objektivno dejstveno stanje, ki odloči, ali *p* ali *ne-p*. Relativizem zavrne to realistično domnevo in se oklene protirealistične domneve, da ni nobenega dejstvenega stanja, ki odloči, ali *p* ali *ne-p*. Kajti če bi obstajalo kako objektivno dejstvo, ki odloči o vprašanju, potem morata biti bodisi propozicija bodisi njena negacija neresnična, to pa bi izključilo osrednjo načelo relativizma – da sta nasprotujoči si prepričanji lahko obe resnični. Zato relativist dokazuje, da ni nobenega dejstvenega stanja, ki odloči o vprašanju. Trditev ni, da obstaja objektivno dejstveno stanje, vendar ga ne moremo najti – to bi bil skepticizem, trditev je, da objektivno dejstveno stanje preprosto ne obstaja. Z drugimi besedami, relativist zavrača načelo dvovalentnosti ali vsaj zavrača, da bi ga apliciral na zadeve objektivnih nosilcev resnice. To je razlog, zakaj relativizem v bistvu vključuje protirealizem in ne more brez njega.

Obstaja mnogo primerov, ki zgolj navidezno podpirajo relativizem. Na primer, obstajajo razlike v navadah, običajih, nagnjenjih, preferencah itn., toda te razlike dejansko ne podpirajo relativizma zato, ker v teh razlikah ni nobenega dejanskega razhajanja. *De gustibus non disputandum est* velja ravno zato, ker ni nobenega realnega razhajanja. Dejstvo, da imam jaz raje govedino kot ribo, je popolnoma konsistentno z dejstvom, da imaš ti raje ribo kot govedino; dejstvo, da imam jaz raje morje kot gore je popolnoma konsistentno z dejstvom, da imaš ti raje gore kot morje itn.[3] Pravo nesoglasje se začne, ko jaz, na primer, trdim, da je zame govedina zdrava, ti pa trdiš, da govedina zame ni zdrava. Prepričana sva, da obstaja objektivno dejstveno stanje, ki tu odloči o tem vprašanju. Tako lahko rečemo, da je relativizem presenetljiva trditev, da ni nobenega dejstvenega stanja, ki odloči o tem vprašanju celo v primerih, v katerih predrefleksijsko pričakujemo, da obstajajo taka dejstvena stanja.

[3] Kdo bi lahko na paternalističen način kajpada dokazoval, da jaz v resnici nimam raje govedine kot ribe. To bi bil ravno tako primer pravega razhajanja.

Ali to pomeni, da v skladu z relativizmom lahko vsakdo verjame, karkoli si on/ona želi? Dobro, ne povsem, saj relativno ne pomeni svojevoljno. Prepričanje o fizičnem svetu utegne biti resnično glede na newtonovsko fiziko, medtem ko je lahko neresnično glede na einsteinovsko. Natanko to pa je relativistična poanta: nobeno prepričanje o fizičnem svetu ne more biti resnično ali neresnično kot tako, neodvisno od kakršnekoli ozadnje teorije; vsa prepričanja o fizičnem svetu so lahko resnična ali neresnična *zgolj glede* na to ali ono teorijo. Na enak način so lahko naša prepričanja resnična ali neresnična zgolj glede na to ali ono intelektualno merilo. Relativist običajno našteva: jezik, pojmovna shema, kultura, izobraževalno ozadje itn. Včasih našteva celo religiozne, ideološke ali metafizične domneve. Prepričanja so tako lahko resnična ali neresnična zgolj glede na nekatera merila, problem pa je, da ne obstaja zgolj eno samo sprejemljivo merilo. Ne moremo reči, katero merilo je boljše in katero je slabše, edina stvar, ki jo lahko povemo, je, da so različna. Ker ni enega samega in objektivnega metamerila za ovrednotenje različnih intelektualnih meril, ni nobene možne podlage za dajanje prednosti enemu merilu pred drugim. To pa je ravno tisto, kar je naša vednost; vednost *je* in *mora biti* relativna. Seveda je moja vednost relativna, vendar je to tisto, kar je vednost. *P* je zame resničen ravno tako, kot je tudi resničen za vse člane moje epistemske skupnosti. To je, ne preprosto resničen, temveč resničen glede na naša epistemska merila. Lahko gremo še korak naprej in poskušamo te intuicije razširiti na ontologijo; za nas je dejstvo, da *p*, medtem ko za druge epistemske skupnosti ni res, da *p* itn. Po tej razlagi je kajpada povsem jasno, v kakšnem smislu smo lahko v zmoti in imamo neresnična prepričanja; prepričanje je za nas neresnično, če in le če ni pridobljeno v skladu z merili, ki so za nas prava. Ali, *p* je za nas neresničen, če in le če se razlikuje od prepričanja, da bi soglašali z njim, če bi sklepali v skladu z merili naše skupnosti. Na enak način lahko razložimo idejo o neodkriti resnici: *p* je neodkrita resnica, če in le če nihče v naši skupnosti ni o njej prepričan, mi pa bi bili o njej prepričani, če bi sklepali v skladu z merili naše epistemske skupine. Relativist je nedvomno zavezan epistemskemu razumevanju resnice – gledišču, da je resnica epistemski pojem, to je gledišču, da je resnica naposled odvisna od naše vednosti. Relativist mora nujno zavrniti aletični realizem – gledišče, da je resnica neodvisna od naše vednosti: če je *p* resnična, potem je resnična ne glede na to, kaj o njej mislimo.

Sklicevanje na nekatera merila je za relativizem običajno in naravno. Toda relativizem, kot sem rekel na začetku tega prispevka, utegne imeti uničujoče posledice za intelektualna prizadevanja. Vprašanje je, kako prefinjeno bi moralo biti izbrano merilo. Ko enkrat zavrnemo idejo enega samega, racionalnega, objektivnega in univerzalnega intelektualnega merila ne glede na to, kako patetična se utegne zdeti ta ideja, postane vsak način določanja pravilnega merila svojevoljen. Zakaj bi moral sprejeti nekatera splošna zahodnjaška merila? Morda bi moral sprejeti nekatera posebna hrvaška merila ali nemara nekatera merila, značilna za našo univerzo, ali morda nekatera merila, ki so zame specifična to jutro ali to sekundo? Kulturni relativizem se potemtakem zdi zelo nestabilno stališče, ki se lahko zlahka in naravno izteče v popoln anarhizem tako v epistemologiji kot v etiki.

Na relativizem pogosto gledajo kot na stališče, ki je še posebej zaželeno na etični podlagi. Ker – v skladu z relativizmom – ni nobenih univerzalno veljavnih metameril za ovrednotenje naših teoretičnih in praktičnih standardov, različne množice prepričanj ne morejo biti boljše ali slabše, temveč so lahko zgolj *drugačne* (Williams, 1972: 34–39). V skladu s to domnevo postane ideja, da kritiziramo tiste, ki se z nami ne strinjajo, preprosto nesmiselna; dokler oblikujejo prepričanja v skladu s svojimi merili, nimamo nobenega razloga, da jih krivimo. Seveda smo prepričani, da imamo prav mi, vendar to ne kaže ničesar, saj so oni prepričani, da imajo ravno tako prav kot mi. Zato moramo torej upoštevati to razliko in jim ne smemo poskušati vsiliti naših lastnih meril. Na tej točki se lahko zdi, da je relativizem intelektualno pozitiven in spodbujajoč, ker vzpostavlja kritično distanco do naših lastnih prepričanj in meril. Vendar relativist nima dovolj intelektualnega poguma, da bi nadaljeval premislek in res podvomil o svoji lastnih prepričanjih in merilih. Pade v zanko zadovoljstva in preprosto izjavi, da so njegova lastna prepričanja in merila ravno tako veljavna kot katerakoli druga. Kljub temu je vprašanje, ali relativizem dejansko upravičuje strpnost do drugih, ki ne soglašajo z nami. V zgoraj omenjenih primerih, kakršni so običaji, navade, nagnjenja in preference, kjer ni dejtvenega stanja, ki odloči o vprašanju, se strpnost pojavi naravno. Vendar ne zaradi relativizma, temveč zgolj zato, ker smo prepričani, da v tem primerih ni nobenega dejanskega nesoglasja. Če sem prepričan, da je praznovanje Božiča zgolj družbena navada, kakšen razlog bi potem lahko imel za grajanje muslimana, ki praznuje bajram? Najini družbi imata preprosto različne običaje in to je vse; ni nobenega dejstvenega stanja, ko odloči, kdo ima prav in kdo je v zmoti. Bilo bi preprosto nesmiselno vprašati, kdo ima prav in kdo je v zmoti. Če pa imam kajpada realna monoteistična krščanska prepričanja, potem moram verjeti, da se druge religije preprosto motijo.[4] To je neizogibna logična posledica moje vere, da je krščanstvo dobesedno resnično. Če res verujem, da je trditev o vstajenju dobesedna resnična, potem moram verovati, da ima tisti, ki ne veruje vanjo, neresnična prepričanja. Kako bi lahko trdil, da je moja vera ravno tako resnična kot njegova nevera? Kako bi newtonovski fizik, ki je iskreno prepričan, da *p*, lahko hkrati trdil, da je einsteinovsko prepričanje, da *ne-p*, ravno tako resnično? Če zavzamemo relativistično držo do svojih lastnih prepričanj, to preprosto pomeni zavračanje njihove dejstvenosti. Ker je dejstvenost bistvo prepričanja, je nekdo lahko relativist le, če opusti vsa prepričanja. Relativizem torej spodbija samega sebe v smislu, da relativist ne more biti prepričan o ničemer. Morda bo taka oseba strpna, vendar to prej pomeni skeptično vzdržanje pred kakršnokoli sodbo kot pa relativistično trditev, da utegnejo biti nasprotujoče si množice prepričanj vse resnične.

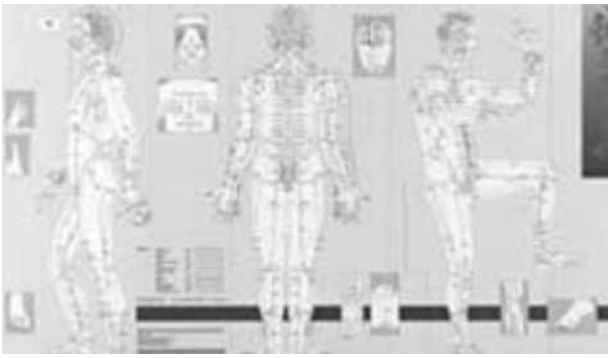
Vprašanje je torej, ali se relativizem lahko kakorkoli bolje odreže na etičnem področju? Bojim se, da ne. Spet, relativistična drža vodi bodisi do opustitve prepričanja bodisi do površnega samozadovoljstva s svojimi lastnimi prepričanji. V prvem primeru ni relativizem tisti, ki vodi do strpnosti, v drugem primeru je

[4] Obstajajo spretni prijemi, ki navidezno rešijo ta problem; kdo bi lahko trdil, da so različne religije zgolj različni načini verovanja v enega in istega boga.

rezultat prej nestrpnost kot strpnost. Vzemite, na primer, primere nepriljubljenih manjšin. Če smo prepričani, da jih moramo iztrebiti, potem imamo prav ravno tako kot imajo manjšine, oni, ki so prepričani, da jih ne bi smeli iztrebiti. Ker bi moral vsakdo delovati v skladu s svojimi lastnimi merili, bi jih morali iztrebiti. Kdo bi lahko ugovarjal, da nobeno pristojno etično merilo ne bi smelo vsebovati dolžnosti, da kogarkoli iztrebimo. Popolnoma soglašam, toda problem je, da relativist ne more kritizirati nobenega etičnega merila, ker je prepričan, da ni nikakršnih objektivnih metameril, na katere bi se oprl. To je glavni problem za etičnega relativista; ne more kritizirati nobene prakse, ki jo je potrdila ustrezna skupina, ne glede na to, kako grozljiva je. Relativist nima podlage za grajanje suženjstva, človeškega žrtvovanja, surovosti do žensk itn. vse dotlej, dokler te prakse potrjujejo ali vsaj dopuščajo zadevne skupine. Dosledni relativist ne more kritizirati nesprejemljivih praks svoje lastne skupine vse dotlej, dokler jih dopušča njegova skupina.

Druga zelo lepa ponazoritev teze o relativizmu je primer zahodne in vzhodne medicine. Anatomski atlas zahodne medicine nima skoraj nič skupnega z atlasom vzhodne medicine. Na zahodnem atlasu lahko vidimo kosti, mišice, krvne žile, organe itn., medtem ko na vzhodnem medicinskem atlasu lahko vidimo energijske kanale in akupunkturne in/ali akupresurne točke. Metodologija je tudi radikalno različna; včasih se ljudje pritožujejo, da se zahodne medicina naposled opira na dobesedno mesarjenje, medtem ko se vzhodna opira na metode, kakršne so občutenje, dotikanje, vzburjanje določenih točk itn. Ali je lahko kaj drugega bolj različno, kot sta ti dve tradiciji? Vprašanje je torej , ali ti dve radikalno drugačni medicinski tradiciji dejansko podpirata tezo o relativizmu. Če bi bil medicinski relativizem resničen, potem bi morali ti dve tradiciji izključevati druga drugo, morali bi si dobesedno oporekati. Ali lahko imata ta dva atlasa oba prav? Dobro, lahko imata obadva prav! Ali nas to dela za relativiste? Ne, zato ker je vprašanje naslednje: *Ali ta dva atlasa drug drugega izključujeta*? Vse dotlej, dokler nismo prepričani, da sta ta dva atlasa nezdružljiva, nismo relativisti, kajti če sta res združljiva, je možno *sovpadanje v eno samo sliko*. Sovpadanje v eno samo sliko je nekaj, kar si relativizem ne bi smel dovoliti. Če je sovpadanje v eno samo in enotno sliko mogoče, je relativizem preprosto neresničen tako v medicini kot na kateremkoli drugem področju. Ideja sovpadanja je bistveno povezana z realizmom, ne z relativizmom. Sovpadanje je mogoče zgolj, če obstaja tam zunaj objektivna realnost, ki jo je treba odkriti. Mnogo ljudi je prepričanih, da sta zahodna in vzhodna medicinska tradicija dopolnilni in da je sovpadanje možno in zaželeno. Ravno zaradi tega razloga ljudje, ki so izurjeni v zahodni medicinski tradiciji, gredo na vzhod, da bi se nekaj naučili o vzhodni tradiciji. Dejansko že obstaja pomembna stopnja sovpadanja. Danes vemo, da znane čakre iz vzhodne tradicije niso skrivnostne bitnosti, temveč zgolj žleze in skupine živcev. Vemo, kako delujeta akupresura in akupunktura – z draženjem živcev, ki so odgovorni za nekatere funkcije in organe. S kemično analizo lahko razložimo učinke tradicionalnega herbalizma. Morda bomo nekega dne odkrili, kaj dejansko sta *či* in *jing* in *jang*, če sploh obstajajo. V vzhodni tradiciji so energijski kanali *zgolj energijski* kanali, ki nimajo nobene fizične uprimeritve. Kako se lahko taka trditev prilega enotni

sliki v zahodni tradiciji? Dobro, bodisi so fizično uprimerjeni – v tem primeru jih je mogoče zlahka prilagoditi zahodni medicini –, bodisi sploh ne obstajajo – v tem primeru je treba vzhodno medicino temeljito spremeniti. V vsakem primeru je sovpadanje v eno samo sliko mogoče, dejstvo pa, da obstajajo tako različne tradicije v medicini, pa ne podpira relativizma.

Pictures:

http://en.wikipedia.org/wiki/Rashomon

http://en.wikipedia.org/wiki/T._S._Eliot

http://anatomical.com/product.asp?pn=RW1L

http://anatomical.com/product.asp?pn=158779036X

Relativism

In this article author critically examines the thesis of relativism. He wants to show that the examples which apparently support relativism do not really support relativism as a normative thesis about truth, knowledge and moral norms; these examples rather support weaker thesis of descriptive relativity. Although we may agree that our knowledge is relative to a certain degree, the really interesting question is whether it should be relative. Several different reactions to the factual relativity are compared: realistic, relativistic, skeptic, and dogmatic. Author tries to show that the realistic response is the only adequate response.

Keywords: relativism, skepticism, realism, dogmatism, knowledge, antirealism, normativity, morality.

Literatura

Bacon, F. (1620) : *Novum Organum*.

Berčić, B. (1995). *Realizam, Relativizam, Tolerancija*. Rijeka: HDK, 1995.

Sextus Empiricus (1976). *Outlines of Pyrrhonism*, prevod R. G. Bury. Harvard: Harvard University Press & William Heinemann.

Williams, B. (1972). *Morality*. Cambridge: Cambridge University Press.